

УДК 65.011.46

Теоретичні аспекти ефективності діяльності підприємства та підходи до її оцінки

Онокало В.Г.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту
Національного університету водного господарства та природокористування

Досліджено ефективність діяльності підприємства і підходи до її оцінки. Розглянуто та проаналізовано напрями оцінки ефективності діяльності підприємства. Для формування загального висновку про ефективність роботи підприємства доцільно використовувати комплексну систему показників, яка включає показники ефективності: робочої сили, засобів та предметів праці; управління та організації; техніки та технології; конкуренції, попиту та пропозиції.

Ключові слова: ефективність, оцінка, аналіз, прибуток, показники.

Онокало В.Г. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ И ПОДХОДЫ К ЕЕ ОЦЕНКЕ

Исследованы эффективность деятельности предприятия и подходы к ее оценке. Рассмотрены и проанализированы направления оценки эффективности деятельности предприятия. Для формирования общего вывода об эффективности работы предприятия целесообразно использовать комплексную систему показателей, которая включает показатели эффективности: рабочей силы, средств и предметов труда; управления и организации; техники и технологии; конкуренции, спроса и предложения.

Ключевые слова: эффективность, оценка, анализ, прибыль, показатели.

Onokalo V.G. THEORETICAL ASPECTS OF EFFICIENCY OF THE ACTIVITY OF THE ENTERPRISE AND APPROACHES TO ITS EVALUATION

Efficiency of activity of enterprise and going is investigational near its estimation. Considered and analyzed directions of estimation efficiency of activity of enterprise. For forming of general conclusion about efficiency of work of enterprise, it is expedient to use the complex system of indexes, which includes the indexes of efficiency: labour force, facilities and articles of labour; managements and organizations; techniques and technologies; competition, demand and supply.

Keywords: efficiency, estimation, analysis, income, indicators.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема визначення ефективності підприємства та пошуку напрямів її підвищення є складною і такою, що важко формалізується, адже будь-яке підприємство – це складна система, яку важко спростити, не втративши при цьому її суттєвих характеристик.

В умовах ринку для забезпечення економічного розвитку підприємства змушені постійно контролювати і підвищувати ефективність своєї діяльності. Поняття ефективності як економічної категорії достатньо досліджувалося у вітчизняній і зарубіжній економічній літературі, проте до цього часу немає однозначного чіткого трактування економічної сутності даної категорії та єдиних критеріїв, за якими вона може бути оцінена кількісно й якісно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правильність побудови системи ефек-

тивності роботи підприємства залежить від розуміння категорії «ефективність», тому багато праць вітчизняних і та зарубіжних учених присвячено дослідженню цього поняття. Як зазначає В.А. Медведєв, «жодна з економічних категорій більш конкретного порядку не може бути повністю розкрита без урахування її зв'язку з економічною ефективністю виробництва» [1, с. 92].

В. Нелепа вважає, що ефективність виробництва виражається у використанні всіх факторів виробництва: земельних і трудових ресурсів, матеріально-технічних засобів [2, с. 235].

Поняття «ефективність» у наукових доробках В. Кулішова [3] характеризує співвідношення результатів та витрат.

Ефективність – загальноекономічна категорія, суть якої полягає у тому, щоб досягнути виробничих цілей із найменшими затратами наявних ресурсів. Л.І. Абалкін дає таке

визначення: «Економічна ефективність являє собою форму, за допомогою якої діє і проявляється загальний закон економії часу. Вона безпосередньо пов'язана з дією основного економічного закону і відображає ступінь або повноту реалізації основного економічного інтересу суспільства. Рівень і динаміка ефективності виробництва є узагальнюючими показниками, які характеризують досягнутий ступінь і темп соціально-економічного прогресу суспільства» [4, с. 101].

В.С. Сінавіна вважає, що критерієм економічної ефективності служить підвищення продуктивності праці внаслідок зниження затрат живої уречевленої праці на випуск одиниці продукції, збільшення обсягу виробництва і росту його рентабельності [5, с. 45].

Г.С. Тарасенко говорить, що економічна ефективність матеріальної і соціальної сфер, а також суспільного виробництва у цілому може бути охарактеризована співвідношенням таких форм продуктивності і затрат, в яких би найбільш адекватно відображалися відповідно економічний ефект і затрати на його досягнення [6, с. 96].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – провести теоретичні дослідження поглядів щодо ефективності діяльності підприємства, проаналізувати сучасні концепції її оцінки та обґрунтувати напрями оцінки ефективності діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки ефективність діяльності підприємства являє собою результат взаємодії елементів виробничого процесу (робочої сили, предметів праці і засобів праці), система показників ефективності складається з показників ефективності використання праці, основних фондів, матеріальних ресурсів.

Більшість дослідників до числа узагальнюючих відносить показники рентабельності [7; 8]. Рентабельність – це відношення корисного результату виробничо-господарської діяльності до величини сукупних затрат на його отримання. Показник рентабельності узагальнює інші показники ефективності і дає змогу досліджувати вплив сукупності факторів, які впливають на кінцевий результат роботи підприємства. Він має чіткий економічний зміст, є наскрізним, порівняним у часі та просторі. Показник рівня рентабельності набув у вітчизняній практиці найбільшого поширення для оцінки й аналізу економічної ефективності.

Як узагальнюючий показник результатів діяльності підприємств часто викорис-

товується показник прибутку. Але, на думку А.Д. Шеремета, прибуток в абсолютному вираженні не має властивості сукупного ефекту, він містить у собі такі фактори, як собівартість продукції, збільшення обсягу продукції, її якість та асортимент і т. д., але не відображає результати застосування ресурсів, тобто авансування капіталу, що проявляється тільки в показнику рентабельності [9, с. 77]. А на думку М. Брауна, «компанія може демонструвати прибуток у бухгалтерському балансі, але в дійсності працювати у збиток, якщо згадати про вартість капіталу, необхідного для управління бізнесом. Тому прибуток може виявитися тим показником, який уводить менеджерів в оману під час оцінки фінансового успіху» [10, с. 120].

Більш суттєвим підходом до загальної оцінки ефективності виробництва є метод визначення приросту ресурсу на 1% приросту обсягу продукції та метод визначення частки впливу інтенсифікації на збільшення продукції, взяте за 100% [11, с. 4]. Частка впливу екстенсивного фактору на приріст продукції визначається як відношення темпу приросту кожного виду ресурсів до темпу приросту продукції, а частка впливу інтенсивного фактору – як різниця між одиницею і часткою впливу екстенсивного фактору.

Головним недоліком вищенаведених методик оцінки й аналізу економічної ефективності діяльності в ринкових умовах господарювання є відсутність залежності їх від конкурентних позицій підприємства і ступеня задоволення ринкового попиту. Інакше кажучи, у запропонованих методиках відсутні оцінки росту ефективності функціонування підприємства залежно від ступеня задоволення ринкового попиту.

На нашу думку, оцінка ефективності діяльності підприємства буде неповна без аналізу показників ефективності за напрямками його діяльності. Схема, що пропонується нами, складена на основі роботи М.І. Небави [12, с. 66–67] та додана ринковим складником, окреслює загальні напрями, за якими проводиться оцінка ефективності діяльності підприємства (рис. 1).

Перший із них – ресурсний – відображає першочергову необхідність аналізу ефективності використання наявної матеріальної бази виробництва та живої праці. При цьому слід урахувувати рівень завантаження обладнання в часі, структуру собівартості продукції, що виготовляється, з погляду співвідношення в ній часток амортизації, матеріальних витрат,

Рис. 1. Напрями оцінки ефективності діяльності підприємства

витрат на оплату праці. Зазначені показники слід розглянути в динаміці, а також за можливості порівняти з показниками найближчих конкурентів. Для оборотних фондів найважливішим показником є швидкість їх обороту, отже, слід проаналізувати чинники її збільшення, зокрема такі: зменшення обсягів незавершеного виробництва; вдосконалення системи матеріально-технічного забезпечення для оптимізації виробничих запасів; прискорення реалізації готової продукції (активізація маркетингової діяльності); зменшення обсягів дебіторської заборгованості.

Крім того, слід звернути увагу й на інші напрями раціоналізації використання матеріальних ресурсів: проаналізувати основні причини втрат та нераціонального використання ресурсів; забезпечити обґрунтоване нормування втрат матеріалів; організувати використання вторинних ресурсів; створити систему заохочення за економію сировини, енергії та матеріалів і відпрацювати її дієвість; акцентувати увагу на використанні сучасних високо-технологічних матеріалів.

Що стосується аналізу ефективності використання трудового потенціалу підприємства, то тут слід зосередити увагу на таких аспектах, як: внутрішньоозмінні втрати робочого часу; втрати робочого часу внаслідок плинності кадрів; рівень використання засобів механіза-

ції, автоматизації праці та комп'ютерної техніки; аналіз системи стимулювання працюючих; визначення професійно-кваліфікаційної структури працюючих.

У межах організаційного напрямку здійснюється пошук можливостей підвищення ефективності тих проектів, що відбуваються на підприємстві. При цьому насамперед увага звертається на ефективність управління.

Важливим складником ефективності підприємства, а отже, і значним резервом її підвищення є організація виробничого процесу. У конкретних умовах підприємства слід проаналізувати всі аспекти, що визначають ефективність організації робіт, – від рівня робочого місця окремого робітника чи спеціаліста до рівня підприємства у цілому.

У межах ринкового напрямку здійснюється пошук можливостей підвищення ефективності на підприємстві і поза нього. При цьому насамперед увага звертається на ефективність конкуренції та попиту і пропозиції.

І, нарешті, останнім (але не за важливістю) напрямом пошуку можливостей підвищення ефективності є технологічний. Вирішення проблеми технологічного відставання особливо актуальне для українських підприємств.

Висновки з цього дослідження. Узагальнюючи вищевказане, зазначимо, що більшість методик, які дотепер використовуються

в Україні для оцінки й аналізу ефективності діяльності підприємств, має низку недоліків: вони дають змогу визначити і проаналізувати ефективність діяльності «ізолюваних» від ринкових умов підприємств, повною мірою визначити і проаналізувати вплив внутрішніх факторів на ефективність, але практично не враховують вплив зовнішніх ринкових; відсутні оцінки росту ефективності функціонування підприємства залежно від ступеня задоволення ринкового попиту: не дають змоги оцінити ефективність функціонування капіталу підприємства, втіленого у знаннях і

кваліфікації співробітників, здатність підприємства утримувати й залучати нових клієнтів, рівень корпоративної культури; мають ретроспективний (історичний) характер цих показників, що значно зменшує їх цінність для прийняття стратегічних управлінських рішень.

На нашу думку, для формування загального висновку про ефективність роботи підприємства доцільно використовувати комплексну систему показників, яка включає показники ефективності: робочої сили, засобів та предметів праці; управління та організації; техніки та технології; конкуренції, попиту та пропозиції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Медведев В.А. Социалистическое производство: политико-экономическое исследование / В.А. Медведев. – М. : Экономика, 1981. – 328 с.
2. Экономика, организация и планирование АПК / В.Н. Нелепа, В.Г. Андрейчук, Н.И. Хорунжий [и др.] ; под ред. В.Н. Нелепа. – К. : Вища шк., 1989. – 528 с.
3. Кулішов В.В. Мікроекономіка: основи теорії і практикум : [навч. посіб.] / В.В. Кулішов. – Л. : Магнолія 2006, 2007. – 332 с.
4. Абалкін Л.І. Новий тип економічного мислення / Л.І. Абалкін. – М. : Економіка, 1987. – 189 с.
5. Синавина В.С. Оценка эффективности и достоверности хозяйственной деятельности : [монография] / В.С. Синавина. – М. : Экономика, 1991. – 253 с.
6. Тарасенко Г.С. Эффективность сельскохозяйственного производства / Г.С. Тарасенко. – К. : УСХА, 1991. – 210 с.
7. Экономика пищевой промышленности / О.В. Василенко, С.В. Донскова, В.Б. Дасковский [и др.]. – М. : Агропромиздат, 1989. – 398 с.
8. Учет и анализ эффективности производства / А.Ф. Аксененко, А.М. Ильшев, Н.Н. Ильшева [и др.] ; под ред. А.Ф. Аксененко. – М. : Финансы и статистика, 1986. – 269 с.
9. Шеремет А.Д. Финансы предприятий / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 343 с.
10. Браун М.Г. Сбалансированная система показателей: на маршруте внедрения / М.Г. Браун ; пер. з англ. Ю. Сакулина. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 224 с.
11. Литвин М.И. Прогнозирование прибыли на основе факторной модели / М.И. Литвин // Финансовый менеджмент. – 2002. – № 6. – С. 3–10.
12. Небава М.І. Економіка та організація виробничої діяльності підприємства : [навч. посіб.] / М.І. Небава, О.О. Адлер, О.І. Лесько. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – Ч. 2. – 130 с.